

Тетяна Заболотна,
к.і.н., н.с. Інституту історії України НАН України
(Київ) Україна, zabten@ukr.net

Ірина Жилєнкова,
д.і.н., Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
(Київ) Україна, 4415153@gmail.com

МІСЦЕВІ ОКУПАЦІЙНІ ОРГАНИ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У ВІТЧИЗНЯНИХ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНИХ РЕСУРСАХ

У статті схарактеризовано особливості висвітлення тематики місцевих органів влади років нацистської окупації у вітчизняних довідкових виданнях. З'ясуванню енциклопедичного потенціалу проблематики передують аналіз формування окупаційних органів управління у регіональному вимірі. Означена тема вивчається з допомогою проблемно-хронологічного, порівняльно-історичного, структурно-функціонального методів. Основна увага зосереджена на визначенні інформативного наповнення, достовірності фактичного матеріалу, відсутності/наявності суб'єктивізму в оцінці як окремих явищ, так і персоналій періоду нацистської окупації в радянських і сучасних виданнях довідкового характеру. Вивчено досвід репрезентації місцевих окупаційних органів влади в електронних енциклопедіях.

Ключові слова: Друга світова війна, нацистська окупація, місцеві органи влади, енциклопедія, Вікіпедія.

Важливим інструментом здійснення окупаційної політики на захоплених нацистами територіях України в роки Другої світової війни стали цивільні органи влади. Чимало завдань у цій царині покладалося саме на місцеві управлінські структури. Дані про останні цікавлять усіх, хто вивчає період нацистської окупації, або ж виявляє інтерес до історії Другої світової війни. Тому попит на швидкий доступ до стисло викладеної та вивіреної інформації актуалізує появу енциклопедичних ресурсів з означеної проблематики. Обрана для дослідження тематика також має певну нішу в сучасній енциклопедистиці.

Метою статті є з'ясування наповнення вітчизняних друкованих та електронних видань із заявленої теми й визначення її енциклопедичного потенціалу. Реалізація цієї мети передбачає стислий аналіз процесу формування органів влади на окупованій території України та розгляд їх повноважень у різних зонах нацистської окупації.

Проблематика організації та функціонування нацистських і місцевих органів управління ставала предметом вивчення багатьох українських істориків¹.

Модель облаштування окупованих нацистами територій визначалася геостратегічними амбіціями керівництва Третього райху, загалом, та його прагматичними планами щодо України, зокрема. Головними постулатами окупаційної політики стали: німецька колонізація, фізична ліквідація визначених нацистами расових і політичних ворогів та деінтелектуалізація. У поєднанні з економічними заходами вони мали перетворити Україну на невичерпний резервуар сировини, енергоресурсів, продуктів харчування та робочої сили. Важливі завдання з реалізації планів нацистської верхівки відводилися місцевим органам окупаційної влади, що стали тільки однією ланкою створеного нацистами розгалуженого адміні-

---

¹ *Азарх І.С.* Специфіка діяльності місцевих органів влади на території Чернігівщини в 1941–1943 рр. // *Боротьба за Україну в 1943–1944 рр.: влада, збройні сили, суспільство. Збірник наукових праць.* — К., 2014. — С. 295–312; *Власенко Світлана.* Органи влади на території військової зони України в період нацистської окупації: організація, підбір кадрів, функціонування (1941–1943 рр.) // *Сіверянський літопис.* — 2015. — № 2 (122). — С. 61–62; *Власенко С.І.* Нацистський апарат управління сільським господарством військової зони України (1941–1943 рр.) // *Архіви України.* — 2010. — № 2. — С. 99–114; *Гончаренко О.М.* Функціонування окупаційної адміністрації Райхскомісаріату «Україна»: управлінсько-розпорядчі та організаційно-правові аспекти (1941–1944 рр.). — К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2011. — 600 с.; *Гончаренко О.М., Куницький М.П., Лисенко О.С.* Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату «Україна» та «військової зони». 1941–1944 рр. / НАН України. Ін-т історії України. — К., 2014. — 151 с.; *Дерейко І.І.* Структура окупаційних органів Рейхскомісаріату «Україна» // *Сторінки воєнної історії України. Зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України.* — К., 2004. — Вип. 8. — Част. 1. — С. 259–268; *Заболотна Т.* Структура цивільних органів окупаційної влади в Києві // *Архіви окупації. 1941–1944.* — К., 2006. — С. 769–774; *Левченко Ю.І.* Управлінський апарат румунських адміністративно-територіальних одиниць України під час окупації 1941–1944 рр. // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки.* — Луцьк, 2013. — Вип. 21 (269). — С. 70–75; *Новосьолов О.В.* Політика Румунії щодо українських земель у період диктатури І. Антонеску (1940–1944 рр.): автореф. дис. ... к. і. н.: 07.00.02 «Всесвітня історія». — Чернівці, 2008. — 20 с.; *Рекотов П.В.* Органи управління на окупованій території України (1941–1944 рр.) // *Український історичний журнал.* — 1997. — № 3. — С. 90–101; *Сєбта Т.* Документальні фонди німецької окупаційної влади 1941–1944 рр. у державних архівах України: аналіз інформаційного потенціалу // *Архіви України.* — 2010. — Вип. 2. — С. 27–28; *Скоробогатов А.* Харківське міське самоврядування в 1941–1943 роках // *Березіль.* — 1996. — № 7–8. — С. 139–162; № 9–10. — С. 145–164; *Тарнавський І.С.* Адміністративний поділ та органи управління на території південно-західної України за часів румунської окупації // *Історичні і політологічні дослідження.* — 2010. — № 3–4. — С. 210–216; *Щетніков В.П.* Роки Великої вітчизняної війни (1941–1945) // *Історія Одеси (гол. ред. В.Н. Станко).* — Одеса: Друк, 2002. — С. 397–414 та інші.

стративного апарату. В різних адміністративно-територіальних утвореннях принцип побудови організаційної структури органів місцевого управління не мав уніфікованого характеру, ці органи відрізнялися як назвою, так і покладеними на них завданнями та функціями, мали різну організаційну структуру й чисельність управлінського апарату.

До створення цивільних органів влади керівництво окупованими територіями покладалося на так звані військові адміністрації — фельдкомендатури й ортскомендатури Вермахту, яким належали всі владні повноваження адміністративного, військово-поліційного та господарсько-економічного характеру. З просуванням фронту вглиб Радянської України влада переходила до новостворених цивільних органів управління, які формувалися у межах певних територіальних утворень.

У зоні військової адміністрації місцеві органи влади формувалися залежно від розташування фронту: розрізняли зону бойових дій, тилловий район окремих армій, тилловий район груп армій. У районі бойових дій адміністративні функції щодо місцевого населення здійснювали, зазвичай, командири корпусів, а у випадку стабілізації фронту — тимчасово організовані місцеві комендатури. У тиллових районах армій і груп армій місцеві комендатури, польові комендатури та головні польові комендатури склали систему німецького військового управління. Кожна місцева комендатура контролювала від 4 до 5 районів за радянським поділом. Польові й місцеві комендатури в тиллових армійських районах підпорядковувалися безпосередньо командирам цих районів, а в тиллових районах груп армій польові комендатури підпорядковувалися командувачу тилового району відповідної групи армій, а місцеві комендатури — відповідній головній польовій комендатурі². Саме місцеві комендатури найбільше взаємодіяли зі створеними органами місцевого управління (районними, міськими та сільськими управами). На останні покладалися завдання: забезпечити «спокій і безпеку» на підпорядкованій території, протидіяти виявам спротиву заходам влади, диверсіям, саботажу, створити належні умови для служб, що вилучали сировину та сільськогосподарську продукцію. Усі кандидати на керівні посади в місцевих органах управління проходили ретельну перевірку й надалі перебували під прискіпливим наглядом німецьких спецслужб³.

---

² *Сейта Т.* Документальні фонди німецької окупаційної влади 1941–1944 рр. у державних архівах України: аналіз інформаційного потенціалу // *Архіви України*. — 2010. — Вип. 2. — С. 27–28.

³ *Історія державної служби в Україні: у 5 т. / [О.Г. Аркуша, О.В. Бойко, Є.І. Бородін та ін.; відп. ред. Т.В. Мотренко, В.А. Смолій; редкол.: С.В. Кульчицький (кер. авт. кол.) та ін.]; Голов. упр. держ. служби України, Ін-т історії НАН України*. — К.: Ніка-Центр, 2009. — Т. 2. — С. 325.

Військово-адміністративні органи влади надавали активну допомогу військово-економічним структурам, передусім при відновленні господарства на окупованих територіях і визиску місцевих жителів з метою забезпечення економічних потреб вермахту та цивільного населення Третього рейху. Низовою ланкою експлуатації економічних ресурсів окупованих територій були окружні земельні управи («гебітсляндвірти») та їхні структурні одиниці. Окружним земельним управам підпорядковувалися районні сільськогосподарські управи — «крайсляндвірти», які паралельно були підзвітними районному німецькому керівництву. З метою встановлення безпосереднього контролю за всіма сільськогосподарськими підприємствами територія району поділялася на «агрозооветдільниці», очолювані дільничними агрономами-інспекторами. У середині 1942 р. було створено ще одну ланку німецької господарської адміністрації — опорні пункти («штуцпункти»), у відомстві яких перебувало від 7 до 15 громадських господарств чи хліборобських спілок. Отже, управлінська система в зоні військової адміністрації була побудована таким чином, щоб передусім забезпечувати комфортне перебування вояків вермахту, здійснювати ефективну експлуатацію економічних і людських ресурсів регіону, підтримувати лояльне ставлення місцевого населення до окупаційної влади.

Територія *Генеральної Губернії* (далі — ГГ) поділялась на чотири області-дистрикти (Краків, Радом, Люблін, Варшава), а після окупації західноукраїнських земель створили п'ятий дистрикт — «Галичина» (Дрогобицька, Львівська, Станіславська і Тернопільська області без північних районів) — на чолі з губернатором (Карл Ляш, від 30 січня 1942 р. — Отто Вехтер) і підпорядкованим йому урядом. Управління Галичиною з рук командування німецької армії переходило до цивільної адміністрації. Для керівництва краєм було створено уряд дистрикту — Раду Правління. До неї ввійшли державний секретар уряду Генеральної Губернії, вищий керівник СС і поліції у ГГ і губернатор дистрикту «Галичина». На Раду правління на чолі з державним секретарем уряду Генеральної Губернії покладалась завдання підготовки введення законів ГГ у новому територіальному утворенні та узгодження усіх важливих для регіону адміністративних засобів і способів управління ним.

У дистрикті було запроваджено новий адміністративно-територіальний устрій, де система органів управління вибудовувалась за німецьким зразком. Дистрикт поділявся на окружні староства («крайсгауптманшафти»), які, у свою чергу, склалися з «бецирків» (повітів) та «ландгемайндів» (сільських громад). Крайсгауптманшафти налічували від двох до п'яти повітів («бецирків»). Також існували так звані виокремлені міста («крайсфрайштадти»). Вказані адміністративні одиниці очолювали відповідно: окружний староста (Kreishauptmann), повітовий комісар (Landkommissar), волосний старшина і громадський голова. Нижні щаблі влади

були представлені міськими і сільськими громадами. За час існування дистрикту «Галичина» відбулося декілька реорганізацій окупаційного адміністративно-територіального устрою⁴.

Особливістю політико-правової ситуації в Східній Галичині було те, що вся повнота політичної влади, зокрема на рівні дистрикту та окружних староств, перебувала в німецьких руках. Українці в окупаційній адміністрації займали посади нижчого, а іноді середнього ешелону. Наприклад, війти і бургомістри (у невеликих містах) зазвичай були українцями. Усі рішення української влади набували чинності лише після відповідних узгоджень німецькою адміністрацією. Будь-яка незгода з її діями, а тим більше — відкритий опір заходам чи політиці окупаційних властей, жорстоко придушувався.

Процес розвитку влади в регіоні був тісно пов'язаний з функціонуванням Українського Центрального Комітету, який проводив активну діяльність з метою організації владних осередків у селах, містах, повітах. Проміжною ланкою між селянами, вищими ланками УЦК і німецькою владою, були «мужі довір'я»⁵. Керівні посади в окружних і повітових управах посідали місцеві фахівці, які мали відповідні знання та навички. На чолі повіту стояв староста, волості — солтис, села — війт. Під егідою УЦК була створена мережа громадських інституцій, що суттєво впливали на життєдіяльність східногалицького соціуму.

Таким чином, головним завданням органів цивільного управління дистрикту було здійснення окупаційної політики, орієнтоване на безпечення економічних інтересів Третього району. Усі адміністративні заходи були спрямовані на перетворення Східної Галичини в складову частину Великонімецької імперії.

У *райхскомісаріаті «Україна»* захоплену територію було поділено на генеральні округи (Generalbezirke), неофіційна назва — генералкомісаріати на чолі з генеральними комісарами. Наступною ланкою адміністративного поділу були округи (Gebiet), так звані гебітскомісаріати, очолювані окружними комісарами (гебітскомісарами), далі йшли райони (Rayons), якими керували голови районів. У п'яти великих українських містах (Дніпродзержинськ, Дніпропетровськ, Запоріжжя, Київ, Кривий Ріг), що прирівнювалися до округ, створювалися штадткомісаріати, на чолі з міськими комісарами (штадткомісарами). Посадовцями зазначених управлінських структур, крім районів, були німці. Кордони колишніх

---

⁴ *Офіцинський В.А.* Дистрикт Галичина (1941–1944 рр). Історико-політичний нарис [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://exlibris.org.ua/distrikt>.

⁵ Історія державної служби в Україні: у 5 т. ... — Т. 2. — С. 299.

радянських районів і громад було в основному збережено, бо це влаштувало окупантів як з адміністративної, так і з господарчої точки зору.

Оскільки темою нашого дослідження є місцеві органи влади, на їх структурі зупинимося детальніше. Станом на 1 січня 1943 року райхскомісаріат «Україна» складався з 433 районів, де формувалися районні управи. На чолі районної управи стояв районний керівник (бургомістр, шеф, старшина, районний староста). У містах органами місцевого управління були міські управи, очолювані головою (бургомістром). Якщо населений пункт був місцем перебування генерального або окружного комісарів, то посаду бургомістра займав представник німецької влади, в інших випадках були місцеві очільники. Найнижчою ланкою в структурі владних органів райхскомісаріату «Україна» була сільська управа, влада якої поширювалася на один великий населений пункт або кілька малих сіл чи хуторів. На чолі сільської управи стояв бургомістр, який призначався керівником району й був підлеглий йому. Під керівництвом бургомістра сільської управи працювали начальник поліції та писар, які підпорядковувалися районному управлінню. В окремих селах, що входили до сільської управи, діяли старости, яких зазвичай призначав сільський бургомістр. Права та обов'язки старост сільських і селищних общин визначалися «Інструкцією для старост», «Тимчасовим положенням про старост сіл і селищ району» та численними розпорядженнями⁶.

Управи (районні, міські, сільські) ухвалювали рішення щодо життєдіяльності поселень, де вони діяли, однак такі нормативні акти в обов'язковому порядку проходили узгодження німецькими керівниками. Начальниками райуправ і бургомістрами призначалися за згодою генерал-та гебітскомісарів лише «політично благонадійні» особи. Вони відповідали за покладені на них вищими окупаційними органами влади завдання з нормалізації життєдіяльності підпорядкованих їм населених пунктів, опікувалися їх очищенням від «ворожих елементів», налагоджували функціонування промислових та сільськогосподарських підприємств, комунального господарства, закладів освіти, культури, охорони здоров'я, організовували поставки продовольства й робочої сили до Райху тощо.

Економічні потреби Третього райху в сільськогосподарській продукції захоплених українських земель визначили специфіку управлінської структури означених територій. Окрім вище названих органів влади функціонували спеціальні сільськогосподарські управління. Як і у вій-

---

⁶ Гончаренко О.М., Куницький М.П., Лисенко О.Є. Система органів місцевого управління на території райхскомісаріату «Україна» та «військової зони». 1941–1944 рр. — С. 35–55; Власенко Світлана. Органи влади на території військової зони України в період нацистської окупації: організація, підбір кадрів, функціонування (1941–1943 рр.). — С. 61–62.

ськовій зоні, на рівні гебітскомісаріатів такі функції виконували гебіт-сландвірти, а районів — крайсландвірти. Для ретельнішого управління та контролю за цією сферою економіки наприкінці 1942 р. на місцях вони посилювалися так званими опорними пунктами, повноваження яких поширювалися на 3–4 села. У віданні німецького сільськогосподарського командування перебували окружні, обласні та районні земельні управи.

Німецьке керівництво цікавило винятково точне й неухильне виконання поставлених перед органами місцевого управління завдань. Однак реалізації цього завадила неадекватна практика окупаційного адміністрування, яка характеризувалася високим рівнем паралелізму та дублювання в роботі органів влади різних рівнів. Місцеві управи РКУ не мали типової організаційної структури, вона визначалася особливостями розвитку та потребами регіону. Отже, як і в інших адміністративних утвореннях часів нацистської окупації, основним завданням місцевого управління РКУ було впровадження в життя нацистської політики в сфері економічної експлуатації місцевих ресурсів і працездатного населення, потреби якого залишалися другорядними.

На окупованій Румунією території були створені три губернаторства — «Бессарабія» (6 повітів Молдавської РСР (далі — МРСР) та Ізмаїльська область УРСР, центр — м. Кишинів), «Буковина» (райони Чернівецької області — Чернівецький, Хотинський і Сторожинецький, деякі північні райони МРСР, центр — м. Чернівці), «Трансністрія» (лівобережні райони МРСР, Одеська, південна частина Вінницької і західні райони Миколаївської областей УРСР, центр — з 19 серпня до 17 жовтня 1941 р. м. Тирасполь, потім — м. Одеса) загальною площею майже 100 тис. кв. км, з них більш як половина — українські землі.

Окуповані *Бессарабія* та *Північна Буковина* 14 липня 1941 р. були проголошені румунською територією. Декретом І. Антонеску від 3 вересня 1941 р. утворені провінції реорганізовувалися в губернаторства. Відповідно створювались органи управління ними — директорати, префектури, претури та примарії. Згідно декрету вищими посадовими особами в Бессарабії та Буковині проголошувалися губернатори, які до цього були «уповноваженими» генерала І. Антонеску з управління ними. Як представник вищої влади губернатор зосереджував у своїх руках усю повноту військової і цивільної влади, він був керівником усіх державних та місцевих адміністрацій на підвладній території. Йому підпорядковувалися поліція та жандармерія, а як відповідальний за громадський порядок він видавав накази військовим органам, що перебували на території губернаторства. Губернатор був тільки «представником голови держави та уряду» і був йому підзвітний за проведення організаційної управлінської діяльності в краї.

Губернаторство складалося з повітів, ті у свою чергу — з пласів. Повіти (Judetul) очолювали префекти й суб-префекти. Територіально повіти поділялися на пласи (Plasii), якими управляли преторії на чолі з претором. Другою особою преторії був прим-претор (суб-претор), що виконував функції координатора всіх місцевих адміністративних установ, здійснював контроль над їхніми відділами та відповідав за виконання наказів претора й вищих інстанцій. У свою чергу пласи поділялися на комуни (Comunei) двох типів: сільську й міську. Відповідно їх управлінським органом були примарії на чолі з примарем у сільській місцевості та мером у місті. Вони вирішували всі загальні справи місцевого значення. Примар за допомогою секретаря, нотаріуса, агронома, інженера та інших підконтрольних посадовців виконував єдине завдання — упродовжував в життя всі накази, постанови, доручення та закони вищих інстанцій на підконтрольній йому території. Примара призначав префект за поданням кандидатури претором, префектів, прим-префектів, преторів та прим-преторів призначав губернатор після рішення адміністративного відділу⁷. Зазначене вище свідчить, що преторії й примарії були виконавчою ланкою управлінського апарату на території губернаторств і утворювали нижчу ланку румунського управління.

Трансністрія. Згідно з Декретом від 19 серпня 1941 р. «представником із наданням йому всіх відповідних повноважень» (пізніше губернатором) кондукетор Королівства Румунія І. Антонеску призначив Г. Алексяну. Останній підпорядковувався І. Антонеску й президії Ради міністрів Румунії. До його обов'язків входило: «застосування всіх необхідних заходів для нормальної роботи адміністративних органів та для продовження всіх видів діяльності відповідно до указів «кондукетора»». Виконавчий орган Трансністрії отримав назву Генеральний секретаріат. Уведений на території Трансністрії адміністративний устрій та органи управління відповідали румунському зразку й не відрізнялися від попередньо розглянутої структури владної вертикалі в Бессарабії та Буковині. Трансністрія поділялася на повіти, органами управління яких були префектури на чолі з префектом та суб-префектом. Повіти склалися з районів, якими керували претури на чолі з претором і прим-претором. Кількість претур у повіті коливалась у межах десяти (4–6). У свою чергу, претури були поділені на адміністративно-територіальні одиниці — комуни, які склалися з кількох десятків населених пунктів. У містах і селах були ство-

---

⁷ Левченко Ю.І. Управлінський апарат румунських адміністративно-територіальних одиниць України під час окупації 1941–1944 рр. // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія: історичні науки. — Луцьк, 2013. — Вип. 21 (269). — С. 72.

рені міські та сільські управи (примарії), на чолі яких у місті був голова, а на селі — староста. Вони вирішували всі загальні справи місцевого значення. На відміну від вище розглянутих губернаторств у Трансністрії існувала специфіка призначення посадових осіб і їх підпорядкування. Наприклад, губернатор мав право призначати тільки префекта, а префект уже призначав претора, прим-претора і примара. Губернатору та іншим цивільним урядовцям підпорядковувалася тільки поліція та жандармерія, а військові комендатури були підлеглі командувачу румунської армії Трансністрії. Характерною особливістю управлінського апарату Трансністрії було існування двох муніципалітетів⁸ — у містах Тирасполі та Одесі. Очолював муніципалітет генеральний примар, який підпорядковувався губернатору. Управляв він за допомогою двох заступників і генерального секретаря, на якого було покладено завдання з керівництва та контролю за дирекціями. Безпосередньо в підпорядкуванні генерального примара перебували дирекції: адміністративних справ, фінансів, медично-санітарна, транспорту, рада опіки відділом соціального забезпечення. Інші дирекції були об'єднані в секції на чолі з «примарем сектору». Загальна їх кількість в Одеському муніципалітеті, наприклад, становила п'ять. Відповідно, директори здійснювали управління визначеною сферою життя муніципалітету й були підзвітні генеральному примарю або генеральному секретарю.

Основні функції з керівництва сільським господарством виконувала дирекція агрокультури. Цей орган керував процесом обробки землі, вирощуванням худоби й сільськогосподарської продукції, розподілом урожаю і продуктів, отриманих від тваринництва. У своїй діяльності на місцях дирекція спиралася на так звані трудові громади та державні ферми. Згодом частину конкретних функцій з керівництва окремими галузями сільського господарства було передано двом новоутвореним дирекціям: «Дирекції механізації сільського господарства губернаторства Трансністрія» і «Дирекції садівництва та виноградарства губернаторства Трансністрія». Саме ці дирекції, на думку окупантів, мали сприяти інтенсифікації сільськогосподарського виробництва та забезпечення румунської армії необхідними продуктами, провіантом тощо⁹.

За слушними висновками Ю. Левченка, впровадження румунського зразка управління в цих губернаторствах доводить, що бухарестська влада розглядала їх як невід'ємні частини румунської території, повернені

---

⁸ Муніципалітет — адміністративна одиниця румунського міського управління, очолювана міським префектом, що мала рівні права з повітами.

⁹ *Осипенко Александр*. Система управління сільським господарством в губернаторстві «Трансністрія» (1941–1944 гг.) // <http://www.eminak.mksat.net/archive>

в ході війни. Система управління створених адміністративно-територіальних одиниць була спрямована на всеохопне керування окупованими південно-західними територіями України та їх цілковиту румунізацію¹⁰.

У контексті здійсненого аналізу слід наголосити, що система цивільного управління окупованими територіями мала доволі забюрократизований характер, повноваження різних органів влади, особливо на низовому рівні, дублювалися. Ухвалені урядові рішення, наприклад, у райхскомісаріаті «Україна» носили суперечливий характер, зумовлений протиріччями між райхсміністром східних окупованих територій А. Розенбергом та райхскомісаром Е. Кохом. Місцеві органи влади не стали самоврядними організаціями, вони цілком були підпорядковані німецьким цивільним органам управління, переважна більшість ухвалених ними рішень мали бути затверджені німецькими посадовцями й тільки після цього набирали законної сили.

Охарактеризована нами система окупаційних органів влади, що діяли в межах тогочасної України, дає змогу вести мову про існування величезного енциклопедичного потенціалу цієї теми. Для формування уявлення пересічного читача довідкових видань про структуру й систему окупаційного управління необхідне пояснення низки дефініцій у цій проблематиці. Вищі владні структури (райхскомісаріат, генеральний комісаріат, генеральна округа, штадткомісаріат, гебіт (крайсгебіт), та інші) є предметом окремого дослідження, тому ми зосередимо увагу на місцевих органах влади. До дефініційного ряду цієї теми належать: міська управа, сільська управа (примарія), гебітсландвірт, крайсландвірт, опорний пункт, бургомістр (мер, голова управи) та інші.

Важливим для розуміння тогочасних процесів є вивчення біографій непересічних осіб, які працювали в той час в окупаційних органах влади місцевого рівня, наприклад, голів міських управ: Київської — О. Оглоблина, В. Багазія, Л. Форостівського, Харківської — О. Крамаренко, О. Семененко, Вінницької — О. Савостьянова, Дніпропетровської — П. Соколовського, Луцької — М. Єрмолаєва і Є. Тиравського, Рівненської — П. Бульби, І. Сав'юка, Ковельської — М. Пірогова, Миколаївської — О. Масикевича, Ялтинської — В. Мальцева та багатьох інших. Звичайно, вивчення цих персоналій наштовхується на брак історичних джерел, адже тільки окремі з них — доволі відомі люди. Однак дослідження їх діяльності в роки нацистської окупації дозволяє з'ясувати повноваження таких управлінців, їх можливості з вирішення повсякденних запитів підкупаційної людності, виявити, чи доцільно вести мову про колаборацію бургомістрів тощо.

---

¹⁰ Левченко Ю.І. Управлінський апарат румунських адміністративно-територіальних одиниць України під час окупації 1941–1944 рр. ... — С. 73–74.

Для подальшої роботи щодо написання енциклопедичних гасел з історії України періоду нацистської окупації загалом, та діяльності місцевих органів влади зокрема, необхідно з'ясувати стан наукової розробки даної проблеми. Змістовний рівень радянського дискурсу про окупаційну тематику орієнтувався на вивчення місцевих органів влади у руслі їх грабіжницької та злочинної діяльності щодо населення. Дефініційний ряд енциклопедичних видань радянського періоду з означеної проблематики аж занадто скромний. Наведемо кілька прикладів.

Так, у «Военном энциклопедическом словаре» (1983 р.) зовсім відсутні статті з обраної теми дослідження, хоча представлена низка гасел, що стосуються Другої світової війни, наприклад, Друга світова війна, фашизм, ряд статей, присвячених діячам Третього райху — Геббельсу, Гедріху, Герінгу, Гітлеру, Гімлеру, Кейтелю, Розенбергу, Шпеєру та іншим. Також у цьому словнику є гасла «Окупаційний режим» і «Окупація»¹¹. Однак зовсім відсутні статті, в яких охарактеризовані місцеві органи влади та їх очільники.

Грунтовне багатотомне видання «Советская военная энциклопедия»¹² позначена систематизованим зведенням військових знань довідкового характеру, які охопили такі підрозділи: 1) військово-теоретичний; 2) технічний; 3) географічний; 4) біографічний. Відображені театри бойових дій, що склалися історично, подана інформація про континенти, держави, водні басейни, гірські системи, військові бази та населені пункти, пов'язані зі збройними конфліктами, широко представлені біографії видатних воєначальників, полководців, винахідників зброї тощо. На змісті енциклопедичних статей позначилося панування марксистсько-ленінської ідеології; воєнно-історичний та біографічний матеріал у багатьох випадках сфальсифікований або викладений неповно. Тематика місцевих органів влади відсутня в означеному виданні. Хоча є дефініція «Оккупация», де стисло викладена інформація про впровадження нацистської політики на захоплених територіях Радянської України¹³.

В енциклопедії «Великая Отечественная война 1941–1945 гг.» (1985 р.) є дефініція «Окупационный режим» (с. 508–509), де серед іншого згадується про структуру нацистських окупаційних органів на загарбаній території. Зокрема зазначається, що захоплена територія «була поділена

---

¹¹ Военный энциклопедический словарь / Пред. гл. ред. комиссии Н. Огарков. — М., 1983. — С. 190–193, 202, 204, 207, 327, 508–510, 626, 752–756, 796.

¹² Советская военная энциклопедия: в 8 т. / председ. Гл. ред. комиссии А.А. Гречко (т. 1, 8), Н.В. Огарков (т. 2–7). — М.: Военное издательство Министерства обороны СССР, 1976–1980. М.: Воениздат, 1976–1980. — Том 1–8.

¹³ Серегин В.П. Оккупация // Советская военная энциклопедия: в 8 т.: Т. 6. Объекты — Радиокомпас. — М.: Воениздат, 1976. — С. 35–36.

на райхскомісаріати, які склалися з генеральних округів, областей (гебітів), округів, районів, повітів, волостей. На чолі цих німецько-фашистських адміністративно-територіальних утворень були поставлені райхс-, генеральні, гебіт- і районні комісари. Окуповані області не мали єдиного цивільного управління й уніфікованого управління в усіх містах і районах. У містах створювалися управи, на чолі яких був міський голова. В кожному районі, а інколи й волості створювалися комендатури, при яких існували воєнна охорона і поліцейське управління. Воєнний комендант був необмеженим диктатором в районі (волості). У волості призначалися старшини (бургомістри), у селах — старости. Це так зване місцеве управління ніякого самоуправління не мало і було слухняним зряддям окупантів»¹⁴. Є невелика стаття, присвячена райхскомісаріатам¹⁵. Звичайно, окремих дефініцій про місцеві органи влади в цій енциклопедії не представлено.

У радянському дискурсі діяльність місцевих органів влади у роки нацистської окупації розглядалася побіжно, в контексті вивчення окупаційного режиму. Такі утворення, як управи, визначалися маріонетками у руках німецьких окупаційних чиновників, а працівники зазначених місцевих структур визнавалися зрадниками радянської батьківщини та пособниками фашистських загарбників. Звичайно, такій тематиці не було місця у радянських енциклопедіях, та й загалом історична тематика «розчинялася» в політичних, географічних, економічних, технічних та інших сюжетах і камуфлювалися відповідним ідеологічним антуражем. Так в «Українській радянській енциклопедії» доволі побіжно згадується про територіальний поділ України в роки Другої світової війни в дефініції «Дистрикт Галичина»: «...3) «Дистрикт Галичина» — назва, що її дали німецько-фашистські загарбники тимчасово окупованій ними території теперішніх Львівській, Івано-Франківській і частини Тернопільської області України в серпні 1941. Вони включили цю територію до складу т. з. генерал-губернаторства окупованих польських земель...»¹⁶.

Вперше в незалежній Україні серед довідкових видань з'явилися статті про адміністративні утворення часів нацистської окупації в «Юридичній енциклопедії України». Наприклад, в статті «Рейхскомісаріат Україна» частково висвітлено структуру окупаційних органів влади.

---

¹⁴ Великая Отечественная война 1941–1945: энциклопедия / Гл. ред. М.М. Козлов. Редколлегия: Ю.Я. Барабаш, П.А. Жилин (зам. гл. ред.), В.И. Канатов (отв. секретарь) и др. — М.: Сов. Энциклопедия, 1985. — С. 508.

¹⁵ Там же. — С. 607.

¹⁶ Українська радянська енциклопедія: [в 12-ти т.] / гол. ред. М.П. Бажан; редкол.: О.К. Антонов та ін. — 2-ге вид. Т. 3: Гердан — Електрографія. — К.: Голов. ред. УРЕ, 1979. — С. 361.

Щодо місцевих органів управління зазначалося: «Організація органів місцевого «самоврядування» ґрунтувалася на колишній адміністративній структурі, обмежуючись селом, громадою (сільською і міською) та районом. Сільські громади й районні управління (управи) існували на всій території рейхскомісаріату. На чолі районів стояли начальник районних управ, на чолі громад (міських і сільських) — бургомістри. У кожному селі був староста. Начальниками управ та бургомістрами призначалися політично «надійні» особи з місцевого населення. Вони мали забезпечувати спокій і безпеку на території району і громади, займатися «очищенням» її від «ворожих елементів», запобігати актам саботажу і диверсій, організовувати постачання продовольства до рейху. ... Структура, склад, завдання і діяльність окупаційних адміністративних, судових і поліційних установ у рейхскомісаріаті свідчать про те, що це був механізм морального і фізичного гноблення, грабунку і терору населення окупованих територій»¹⁷. Стаття виконана в традиційному радянському методологічному ключі. Жодним словом не згадувалося про те, що саме від посадовців місцевого рівня багато в чому залежало становище під-окупаційної людності. Уміння міського (сільського) голови налагодити роботу основних життєзабезпечуючих служб населеного пункту (закладів комунального господарства, торгівлі, охорони здоров'я, сільськогосподарських підприємств) визначали можливості з виживання мешканців цих поселень у скрутних умовах окупаційної дійсності.

Справді потужним проривом у вітчизняних довідкових виданнях стала публікація «Енциклопедії історії України»¹⁸ (далі — ЕІУ) (2004–2013) в 10-ти томах. Провідні фахівці намагалися відійти від радянської методології, політичних і соціальних замовлень, й об'єктивно та незаангажовано репрезентувати історію України від давніх часів та початків східнослов'янської державності до сучасної України після здобуття нею незалежності. В «ЕІУ» суттєво розширено тематику статей, присвячену Другій світовій війні загалом і окупаційному режиму зокрема. Так, опублікована низка дефініцій, які безпосередньо стосуються нашої теми

---

¹⁷ *Рекотов П.* Рейхскомісаріат Україна // Юридична енциклопедія / ред. Ю.С. Шемшученко [та ін.]; НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. — К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. — Т. 5. П–С. — С. 278–279.

¹⁸ Енциклопедія історії України : в 10-ти томах / [гол. редкол.: В.А. Смолій]. — К.: Наукова думка, 2003–2013: Т. 1. А–В. — 2003. — 688 с., Т. 2. Г–Д. — 2004. — 518 с., Т. 3. Е–Й. — 2005. — 672 с., Т. 4. Ка–Ком. — 2007. — 528 с., Т. 5. Кон–Кю. — 2009. — 560 с., Т. 6. Ла–Мі. — 2009. — 784 с., Т. 7. Мл–О. — 2010. — 728 с., Т. 8. Па–Прик. — 2011. — 520 с., Т. 9. Прил.–С. — 2012. — 944 с., Т. 10. Т–Я. — 2013. — 784 с.

дослідження, зокрема: «Гebітскомісаріати»¹⁹, «Генерал-комісаріати»²⁰, «Кримська влада в період окупації півострова Вермахтом»²¹ та інші, а також ті, які дозволяють скласти уявлення про впровадження та функціонування органів влади на захоплених гітлерівцями територіях: «Міністерство окупованих східних територій»²² і «Окупаційний режим німецький (1941–1944)». У сучасних вітчизняних енциклопедичних ресурсах представлені ширше і змістовніше, ніж в їх радянських попередниках, адміністративні утворення часів нацистської окупації («Генеральна губернія»²³, райхскомісаріат «Україна»²⁴, «Трансністрія»²⁵). На жаль, статті в «ЕІУ» про інші територіальні утворення окупаційної доби не позначені суттєвим прирошенням інформації, порівняно з радянськими енциклопедіями, як наприклад, стаття про дистрикт «Галичину»²⁶. Зовсім відсутні в «ЕІУ» тлумачення дефініцій «зона військової адміністрації», губернаторства «Буковина» і «Бессарабія» та інші.

---

¹⁹ Коваль М.В. Гебiтскомісаріати [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2004. — 688 с.: іл. — Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Gebitskomisariat> (останній перегляд: 14.03.2018).

²⁰ Коваль М.В. Генерал-комісаріати [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2004. — 688 с.: іл. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=General_komisariatu (останній перегляд: 14.03.2018).

²¹ Романько О.В. Кримська влада в період окупації півострова Вермахтом [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон–Кю / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2008. — 568 с.: іл. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Krimaska_vlada_v_period_okupatsii (останній перегляд: 14.03.2018).

²² Кашеварова Н.Г. Міністерство окупованих східних територій [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 6: Ла–Мі / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2009. — 790 с.: іл. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Ministerstvo_okupovanykh_terytorii (останній перегляд: 14.03.2018).

²³ Луцький О.І. Генеральна губернія [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2004. — 688 с. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Generalna_gubernija (останній перегляд: 14.03.2018).

²⁴ Себта Т.М. Райхскомісаріат Україна [Електронний ресурс] // — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Rajhskomisariat_U (останній перегляд: 14.03.2018).

²⁵ Михайлуца М.І., Нікульча І.Я. Трансністрія [Електронний ресурс] // — Режим доступу: <http://www.history.org.ua/?termin=Transnistriia> (останній перегляд: 14.03.2018)

²⁶ Перишина Т.С. «Галичина», дистрикт [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 2: Г–Д / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2004. — 688 с. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Galychna_adm_odynusja (останній перегляд: 11.09.2017).

Портретна галерея Другої світової війни «ЕІУ» не відрізняється якісно новим підходом подачі матеріалів. Хоча вдалося суттєво розширити персональний ряд діячів українського національно-визвольного руху, однак в окремих випадках залишилися радянські принципи подачі осіб воєначальників та Героїв Радянського Союзу. Проте творчому колективу «ЕІУ» вдалося ввести до наукового обігу велику кількість біографічних довідок на осіб, які з ідеологічних причин належали до «заборонених», «забутих», «замовчуваних», адже перебували на окупованій території, виїхали з України у роки Другої світової війни тощо. Серед них — стаття про першого голову Київської міської управи часів нацистської окупації О. Оглоблина²⁷.

Академічне енциклопедичне видання не встигає за швидким змінами, що характеризують сучасний український науковий гуманітарний простір. З означених причин значна увага науковців зосереджена на електронних форматах видань, які дозволять насамперед якнайширше розповсюдити даний інтелектуальний продукт, зробити його загальнодоступним і широковідомим, при потребі доповнити інформацію.

Якісно новим досвідом є створення численних постійно поповнюваних електронних біографічних, генеалогічних, культурологічних та історико-краєзнавчих інформаційних ресурсів. Публікація в електронній мережі зробила доступними широкому загалові як рідкісні старі, так і новітні довідкові видання, а також ресурси, спеціально розроблені для мережі Інтернет, що уможливило вільне оперування ними в режимі реального часу. Користувачі комп'ютерних мереж активно працюють із зазначеними енциклопедичними масивами. Однак легкий доступ до інформації наражається на невисоку культуру використання цих ресурсів. Формування та розміщення довідкової інформації про Другу світову війну, особливо на пострадянських теренах, здійснюється з комерційною або пропагандистською метою, тому достовірність інформації деяких інтернет-ресурсів викликає певні застереження. Науково вивірена інформація як про глобальний збройний конфлікт, так і про специфіку нацистської окупації, на жаль, ще не посіла провідне місце в енциклопедичних онлайн-виданнях і потребує термінового розміщення для суспільного ознайомлення.

Різноманітну інформацію про місцеві органи влади в роки нацистської окупації можна віднайти в онлайн-енциклопедичних ресурсах,

---

²⁷ *Верба І.В.* Оглоблин Олександр Петрович [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі–О / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. — К.: В-во «Наукова думка», 2010. — 728 с. — Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Ohloblyn_O (останній перегляд: 27.03.2018).

серед яких найбільш популярним є Вікіпедія. У ній наявна низка статей, що безпосередньо стосуються нашої тематики (Полтавські гебіти, Київська міська управа), а також ті, де тим чи іншим чином представлена інформація про місцеві органи влади в роки нацистської окупації, зокрема в статтях про крайсгауптманшафти (наприклад, Крайсгауптманшафт Дрогобич, Крайсгауптманшафт Чортків тощо) й інші більш широкі статті, де в контексті аналізу нацистського окупаційного режиму характеризується діяльність місцевих органів влади.

Окремі статті у Вікіпедії присвячені міським головам (наприклад, міські голови Києва, очільники Олександрії, міські голови Одеси тощо) й окремим персоналіям (є статті про Олександра Оглоблина, Володимира Багазія, Леонтія Форостівського, Володимира Доленка, Олександра Семененка, Олексія Крамаренка, Іларіона Курило-Кримчака, Ореста Масикевича та інших).

Отже, інтернет-енциклопедії стали серйозним викликом академічній енциклопедичній гуманітаристиці. Та ж Вікіпедія, завдяки універсалізації та максимальному удоступненню знання, задекларованим засадам об'єктивності й неупередженості стає не лише потужним каналом трансформації наукового знання в загальнодоступне, але й серйозним інструментом формування суспільної свідомості. На загал, у ній здійснена успішна спроба переосмислення досвіду подій Другої світової війни. Однак, не всі розміщені в цій енциклопедії статті з обраної проблематики є адекватним віддзеркаленням сучасного стану наукового знання. Існує різниця у викладі тієї чи іншої статті різними мовами (українською, англійською, німецькою, російською тощо). Наприклад, статті про першого Київського міського голову часів окупації — Олександра Оглоблина — представлені у Вікіпедії 6 мовами: англійською, іспанською, німецькою, польською, російською, українською. Найбільш повними є українська, російська, німецька версії. Проте в російському викладі доволі показовою є назва підрозділу про повоєнне життя вченого «Бегство и дальнейшая судьба». Без посилання на джерело наведена доволі сумнівна фраза про те, що О. Оглоблин переховувався в психіатричній лікарні, аби уникнути арешту окупантами після залишення посади міського голови²⁸. На жаль, існують енциклопедичні статті у Вікіпедії, наприклад, слов'янськими мовами, виконані в традиційному радянському методологічному руслі, які інколи не мають посилань на джерела інформації або ж містять низку відомостей, що неможливо підтвердити свідченнями з інших джерел (наприклад, Партизанское движение на Украине во время Великой Отечественной

---

²⁸ https://ru.wikipedia.org/wiki/Оглоблин_Александр_Петрович.

війни, Знішчальны батальён (СССР, 1941), Евакуація в СССР во время Великой Отечественной войны та інші).

Таким чином, обрана для дослідження тема володіє достатнім енциклопедичним потенціалом. Низка дефініцій з історії України, представлених у довідковій літературі, потребує уточнення, коригування, або взагалі повного перегляду. Назріла нагальна потреба публікації енциклопедій і довідників про історію Другої світової війни й розміщення на інтернет-сайтах для загального користування. Окупаційна тематика також має посісти належне місце в цих виданнях. Існує ряд дефініцій з обраної теми, які пропонуються для вміщення до майбутнього видання «Україна в Другій світовій війні. Енциклопедія»: штадткомісаріт, гебіт, міська управа, сільська управа, примарія, гебітсландвірт, крайсландвірт, опорний пункт, бургомістр, штадткомісар. Бажано розширити біографічні довідки на осіб, які очолювали міські управи в роки нацистської окупації.

Здійснений аналіз свідчить про необхідність прискореної розбудови вітчизняних довідкових та енциклопедичних ресурсів про Другу світову війну (як у книжковому, так і в електронному вигляді), здатних адекватно забезпечити зростаючі науково-інформаційні потреби сфер науки, освіти й культури, а також виконати завдання гідної національно-державної репрезентації України на світовій арені.

REFERENCES

Azarkh, I. (2014). Spetsyfika diialnosti mistsevykh orhaniv vlady na terytorii Chernihivshchyny v 1941–1943 rr. Abstracts of Papers'14: *Borotba za Ukrainu v 1943–1944 rr.: vlada, zbroini syly, suspilstvo. Zbirnyk naukovykh prats.* (pp. 295–312). Kyiv. [in Ukrainian].

Bazhan, M. P. (Ed.) (1983). *Ukrainska radianska entsyklopediia* : (Vol. 3: Gerdan — Elektrograflya. Saluin, p. 361). Kyiv: Holov. red. URE. [in Ukrainian].

Dereiko, I. I. (2004). Struktura okupatsiinykh orhaniv Reikhskomisariatu «Ukraina» *Storinky voiennoi istorii Ukrainy.* (8, vol. 1), 259–268.

Goncharenko, O. (2011). *Funktsionuvannya okupatsiynoyi administratsiyi Raykhs-komisariatu «Ukrayina»: upravlins'ko-rozporyadchi ta orhanizatsiynopravovi aspekty (1941–1944 rr.): monohrafiya.* Kyiv: NPU imeni M. P. Drahomanova. [in Ukrainian].

Goncharenko, O., Kunytskyi, M. & Lysenko, O. (2014). *Systema orhaniv mistsevoho upravlinnia na terytorii raikhskomisariatu «Ukraina» ta «viiskovoi zony». 1941–1944 rr.* Kyiv: NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy. [in Ukrainian].

Goncharenko, O., Lysenko, O. & Pershyna, T. (2011). Systema upravlinnya okupovanymy terytoriyamy Ukrayiny. In V.A. Smolii (Ed.), *Ukrayina u Druhiy svitoviy viyni: Pohlyad z XXI st.: Istorychni narysy* (Vol. 1. pp. 321–367). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Grechko, A. A. (Vol. 1, 8) & Ogarkov, N. V. (Vol. 2–7) (Ed.). (1976–1980). *Sovetskaya voennaya entsiklopediya:* (Vol. 1–8). Moskva: Voenizdat. [in Russian].

Kashevarova, N. H. (2009). Ministerstvo okupovanykh skhidnykh terytorii. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. T. 6: La–Mi). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Ministerstvo_okupovanykh_terytoriy [in Ukrainian].

Koval, M. V. (2004). Hebitskomisariaty. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 2: H–D). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from <http://www.history.org.ua/?termin=Gebitskomisariat> [in Ukrainian].

Koval, M. V. (2004). Heneral-komisariaty. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 2: H–D). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=General_komisariaty [in Ukrainian].

Kozlov, M. M. (Ed.) (1985). *Velikaya Otechestvennaya vojna 1941–1945: entsiklopediya*. (p. 508). Moskva: Sov. Entsiklopediya. [in Russian].

Levchenko, Yu.I. (2013). Upravlinskyi aparat rumunskykh administratyvno-terytorialnykh odynyts Ukrainy pid chas okupatsii 1941–1944 rr. *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. Seriya: istorychni nauky*. (21 (269)), 70–75. [in Ukrainian].

Lutskiy, O. I. (2004). Heneralna huberniia. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 2: H–D). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Generalna_gubernija [in Ukrainian].

Lysenko, O. Ye. & Nesterenko, V. A. (2006). Okupatsiinyi rezhym na Ukraini: administratyvnyi aspekt. In N. Makovska (Comp.), *Arkhivy okupatsii. 1941–1944*. (Vol. 1, pp. 762–769). Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademii [in Ukrainian].

Mykhailutsa, M. I., Nikulcha, I. Ia. Transnistriia. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 10: T–Ya.). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from <http://www.history.org.ua/?termin=Transnistriia> [in Ukrainian].

Novosolov, O. V. (2008). *Polityka Rumunii shchodo ukrainskykh zemel u period dyktatury I. Antonescu (1941–1944 rr.)* [Politics of Romania concerning the occupied Ukrainian lands during the I. Antonescu dictatorship (1941–1944)] (*Extended abstract of Candidate's thesis*). Chernivtsi. [in Ukrainian].

Ofitsynskiy, V. A. (n. d.). *Dystrykt Halychyna (1941–1944 rr). Istorykopolitychnyi narys*. Retrieved from <http://exlibris.org.ua/distrikt> [in Ukrainian].

Ogarkov, N. (Ed.) (1983). Voennyiy entsiklopedicheskiy slovar. Moskva: Voenzdat. [in Russian].

Osypenko, Aleksandr. Systema upravleniya selskym khoziaistvom v hubernatorstve «Transnystryia» (1941–1944 hh.) Retrieved from <http://www.eminak.mkstat.net/archive> [in Ukrainian].

Pershyna, T. S. (2004). "Halychyna", dystrykt. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 2: H–D). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Galychyna_adm_odynycja [in Ukrainian].

Rekotov, P. V. (1997). Administratyvnyi, sudovyi ta politychnyi aparat Reikhs-komisariatu «Ukraina». *Nova polityka*, (3), 51–56. [in Ukrainian].

Rekotov, P. V. (1997). Orhany upravlinnia v Ukraini pid chas fashystskoi okupatsii. *Pamiat stolit*, (5), 121–126. [in Ukrainian].

Rekotov, P. V. (1997). Orhany upravlinnia na okupovanii terytorii Ukrainy (1941–1944 rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, (3), 90–101. [in Ukrainian].

Rekotov, P. (2003). Reiskomisariat Ukraina. In Yu. S. Shemshuchenko (Ed.) *Yurydychna entsyklopediia* (Vol. 5. P–S, pp. 278–279). Kyiv: Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana. [in Ukrainian].

Romanko, O. V. (2008). Krymska vlada v period okupatsii pivostrova Vermakhtom. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 5: Kon–Kiu). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Krymska_vlada_v_period_okupatsii [in Ukrainian].

Sebta, T. (2010). Dokumentalni fondy nimetskoï okupatsiinoï vlady 1941–1944 rr. u derzhavnykh arkhivakh Ukrainy: analiz informatsiinoho potentsialu. *Arkhivy Ukrainy*, (2), 27–28.

Sebta, T. (2013). Raikhskomisariat Ukraina In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 10. T–Ya.). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Rajkhskomisariat_U [in Ukrainian].

Seregin, V. P. Okkupatsiya. In Ogarkov, N. V. (Ed.) *Sovetskaya voennaya entsiklopediya*: (Vol. 6: Ob'ekty — Radiokompas., pp. 35–36). Moskva: Voenizdat. [in Russian].

Shchetnikov, V. P. (2002). Roky Velykoi vitchyznianoï viiny (1941–1945). In V. N. Stanko (Ed.), *Istoriia Odesy* (pp. 397–414). Odesa: Druk. [in Ukrainian].

Skorobohatov, A. (1996). Kharkivske miske samovriaduvannia v 1941–1943 rokakh. *Berezil*. (7–8, pp. 139–162); (9–10), 145–164. [in Ukrainian].

Smolii, V. A. (Ed.). (2003–2013). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Vol. 1–10). Kyiv: Naukova dumka. [in Ukrainian].

Smolii, V. A. (Ed.). (2009). *Istoriia derzhavnoi sluzhby v Ukraini* (Vol. 2) Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian].

Tarnavskiy, I. S. (2010). Administratyvnyi podil ta orhany upravlinnia na terytorii pivdenno-zakhidnoi Ukrainy za chasiv rumunskoi okupatsii. *Istorychni i politolohichni doslidzhennia*. (3–4), 210–216. [in Ukrainian].

Verba, I. V. (2010). Ohloblyn Oleksandr Petrovych. In V. A. Smolii (Ed.), *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. (Vol. 7: Mi–O). Kyiv: Naukova dumka. Retrieved from http://www.history.org.ua/?termin=Ohloblyn_O [in Ukrainian].

Vlasenko, S. (2010). Natsyistskyi aparat upravlinnia silskym hospodarstvom viiskovoi zony Ukrainy (1941–1943 rr.). *Arkhivy Ukrainy*, 2, 99–114. [in Ukrainian].

Vlasenko, Svitlana (2015). Orhany vlady na terytorii viiskovoi zony Ukrainy v period natsyistskoï okupatsii: orhanizatsiia, pidbir kadryv, funktsionuvannia (1941–1943 rr.). *Siverianskyi litopys*. (2(122)), 61–62. [in Ukrainian].

Zabolotna, T. (2006). Struktura tsyvilnykh orhaniv okupatsiinoï vlady v Kyievi. In N. Makovska (Comp.), *Arkhivy okupatsii. 1941–1944*. (Vol. 1, pp. 762–769). Kyiv: Kyievo-Mohylianska akademiia. [in Ukrainian].

Tetiana Zabolotna,
PhD (history), researcher, Institute of History
of Ukraine of National Academy of Science of Ukraine
(Kyiv) Ukraine, zabten@ukr.net

Iryna Zhylenkova,
Doctor of History,
The National Pedagogical Dragomanov University
(Kyiv) Ukraine, 4415153@gmail.com

LOCAL OCCUPATION AUTHORITIES IN UKRAINE DURING THE SECOND WORLD WAR IN DOMESTIC ENCYCLOPEDIA RESOURCES

The article deals with the peculiarities of how various topics concerning local authorities during the Nazi occupation are treated in domestic reference editions. A clarification of the encyclopedic potential of the problematics is preceded by an analysis of the formation of occupation authorities in the regional aspect. Problem-chronological, comparative-historical, structural-functional methods are employed to study the topic in question. The main attention is focused on determining the informative content, reliability of factual material, the absence / presence of subjectivity in the assessment of both individual phenomena and personalities of the Nazi occupation in Soviet and modern reference publications. The experience of representation of local occupation authorities in electronic encyclopedias has been studied.

Keywords: *World War II, Nazi occupation, local authorities, encyclopedia, Wikipedia.*